

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'ZLASHTIRISHI PAST BO'LGAN O'QUVCHILARGA "UYUSHIQ BO'LAKLAR"NI O'RGATISH USULLARI

Suyarova Shoxida

TXKU Samarqand Filyali magistranti

Anatatsiya. Mazkur maqolada o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga uyushiq bo'laklarni o'rgatishning samarali pedagogik va metodik yo'llari yoritilgan. Tadqiqotda uyushiq bo'laklarning nazariy asoslari, ularning gap tarkibidagi o'rni hamda o'quvchilar tomonidan o'zlashtirishda uchraydigan muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek differensial yondoshuv, ko'rgazmali vositalar, didaktik o'yinlar va interfaol metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning bili, ko'nikma va malakalarini oshirish imkoniyatlari ko'rsatib beriladi. Maqola boshlang'ich va umumiy o'rta ta'lim o'qituvchilari uchun metodik tavsiyalar berishi bilan ahamiyatlidir.

Kalit so'zi. Uyushiq bo'laklari, sintaksis, gap bo'laklari, teng boglanish, bog'lovchikar, vergul qo'llanishi, uyushiq kesim, uyushiq ega, uyushiq to'ldiruvchi, uyushiq aniqlivchi, o'zbek adabiy til, sintaktik taxlil

Abstract. This article examines effective pedagogical and methodological approaches to teaching coordinated parts of the sentence to low-achieving students. The study analyzes the theoretical foundations of coordinated sentence elements, their role in sentence structure, and the difficulties students face in mastering this topic. In addition, the article highlights the effectiveness of differentiated instruction, visual aids, didactic games, and interactive teaching methods in improving students' knowledge, skills, and competencies. The article provides practical methodological recommendations for primary and secondary school teachers.

Keywords. coordinated parts of the sentence, syntax, sentence elements, cordination, conjunctions, use of commas, coordinnated predicate, coordinated subject, coordinated object, coordinated attribute, coordinated adverbial modifier, speech culture, Uzbek literary language, syntactic analysis.

Аннотация. В статье рассматриваются эффективные педагогические и методические подходы к обучению однородным членам предложения учащихся с низким уровнем успеваемости. В ходе исследования анализируются теоретические основы однородных членов предложения, их роль в структуре предложения, а также трудности, возникающие у учащихся при усвоении данной темы. Особое внимание уделяется использованию дифференцированного подхода, наглядных средств, дидактических игр и интерактивных методов обучения, способствующих

повышению уровня знаний, умений и навыков обучающихся. Статья содержит практические методические рекомендации для учителей начального и общего среднего образования.

Ключевые слова. Однородные члены предложения, синтаксис, члены предложения, синтаксис, члены предложения, сочинительная связь, союзы, употребление запятой, однородное сказуемое, однородное подлежащее, однородное дополнение, однородное определение, однородное обстоятельство, культура речи, узбекский литературный язык, синтаксический анализ.

Kirish. Boshlang'ich ta'lim o'quv jarayonida o'quvchilarni, savodxonlikka nutqiy rivojlantirishga gramatik tushunchalarni o'zlashtirishga juda katta yordam beradi til.

Til insonning eng muhim vositalaridan biri bo'lib, u orqali insonlar fikr almashadi, bilim hosil qiladi. Tilning sturukturasi murakkab bo'lib u sintaksis marfologiya va leksikaga asoslangan turli darajalardan iborat bo'lishi mumkin. Shu darajadan biri bu "Uyushiq bo'laklardir". Bu sintaktik uyushmalar bo'lib ular matinning mazmunini aniq va ravon tushunarli ifodalashda muhim ahamiyatga ega. Uyushiq bo'laklar tilning sintaktik bo'laklari sifatida gap ichidagi bo'laklar va so'z brikmalarining manosi va vazifasini belgilaydi. Ular nafaqat yozma va ogzaki nutiqni boyitadi balki natinning mantiqiy va sinmatik tuzilishinni taminlaydi. Ayniqsa sintaksis bo'limidagi "Uyishiq bo'laklar" mavzusida murakkab gramatik birlik sifatida qo'shimcha mashgulotlar o'tkazish talab qiladi. Past o'zlashtiruvchi o'quvchilar uyushiq bo'laklarni tushunishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Uyushiq bolaklarni o'zlashtirishi past bo'gan o'quvchilarga uyushiq bo'laklarni yaniy gap mazmunini to'liq ifodalash va gramatik jihatdan to'gri talaffuz qilish juda muhim xisoblanadi.

Ushbu maqola orqali past o'zlashtirayotgan o'quvchilarga uyushiq bo'laklarni o'rgatish metodikasini ilmiy va amaliy jihatdan juda sodda va oson usulda tushuntirishga harakat qilinadi. Uyushiq bo'laklar "Gap tarkibida bir hil sintaktik vazifani bajaruvchi mazmun jihatdan bo'g'langan bo'laklardir". Uyushiq bo'laklar bog'lovchilar yoki vergul yordamida bog'lanadi, gap mazmunini umumlashtiradi, kengaytiradi, kuchaytiradi va sanash orqali ham uyushiq bo'laklarni o'rgatish mumkin. O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga alohida-alohida tushuntirib o'tishimiz kerak. O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar murakkab ta'rifni qabul qila olmaydi. Suning uchun uyushiq bo'laklarni shunday sodda usulda tushuntirsa bo'ladi. Gapda bir hil savolga javob beradigan, bir hil bo'lak vazifasidagi so'zlar uyushiq bo'lak bo'ladi. Quyidagi misollar orqali ham o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga tushuntirib o'tishga harakat qilamiz.

Masalan: Do'kondan olma, nok, gilos, shaftoli sotib oldim. Bu yerda olma, nok, gilos, shaftoli bir hil so'roqqa javob bo'lib uyushib kelgani uchun uyushiq bolaklardir.

O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarning hususiyatlari qanday bo'lishi mumkin?

O'qish tezligi past bo'lishi, etibori tez chalg'ishi, mustaqil ishlashda qiynalishi, eslab qolish qobiliyati past bo'lishi mativatsiyasi past bo'lishi, ota-onasi etiboridan qolgan bo'lishi mumkin. Bu omillar bor o'quvchilarda uyushiq bo'laklarni ya'ni boshqa mavzularni ham o'rganishda qiyinchilikka duch keladi. Bunday o'quvchilar bilan individual shug'ullanishga to'g'ri keladi.

Uyushiq bo'laklarni o'rgatishda past o'zlashtirayotgan o'quvchilarga o'rgatish bosqichlari orqali o'rgatish mumkin.

- Nazarit tayyorgarlik bunda gap bo'laklari va ularning vazifalari haqida umumiy tushuncha berib o'tishimiz kerak bo'ladi.

- Har hil ko'rgazmali qurollar kartochkalar, rasmlar, diogrammalar orqali tushuntirishimiz mumkin bo'ladi.

- Amaliy mashqlar yordamida uyushiq bo'lakli gaplar tuzishni, mustaqil fikr bildirishni o'rgatish kerak. Shu usullar orqali o'quvchilarni ya'ni o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga o'rgatish mumkin.

Uyushiq bo'laklarni o'rgatishda turli hil usullar yoki metodlar orqali o'rgatish mumkin.

Masalan: Korgazmalilik metodi: Bunda rang-barang kartochkalar, rangli rasmlar, har hil turdagi rombik, uchburchak, avalsimon to'g'ri to'rtburchak shakillari qirqib olingan qog'ozlarga so'zlar, gaplar yozilgan kartochkalar.

O'yin texnologiyalari:

To'p va rangla metodi. Bu metodda o'quvchilar gapdagi uyushiq bo'laklarni topadi va ularni rang-barang bo'yoqlar bilan ajratib, tushuntirib ketadi.

Deferensial yondashuv metodi: Bu metodda har bir o'quvchining tempi, qobiliyati va qiziqishiga mos mashqlar tanlanadi. Bu metod orqali o'quvchilarning individual qobiliyat va bilim darajasiga moslashtirilgan ta'lim berish usulidir. Bu metod juda yaxshi samara beradi.

Uyushiq bo'laklarni o'quvchilarga tushuntirishda mutaffakir olim A.Rustamov shunday deydi. "Uyushiq bo'laklar o'quvchilarda mantiqiy fikrlash va matinni segmentlash ko'nikmasini rivojlantiradi" deb fikr bildiradi. O'quvchilarning o'zlashtirishini baholash mezonlarini quyidagicha aniqlash kerakligini ham aytib o'tadi.

- Uyushiq bolaklarni aniqlash
- Mustaqil gap tuza olish
- Bo'g'lovchilarni to'g'ri qo'llay olish
- Matinni qayta hikoya qilish

- O'quvchilarni rag'batlantirish vositalari yordamida motivatsiyani oshiradi deydi.

A.Rustamov o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarning ota-onalari bilan birgalikda yani hamkorlik qilinsa o'quvchilarda juda yaxshi natijaga erishiladi. Bunda uyga berilgan vazifalarni ota-onalar yordamida bajarilsa tushunarli bo'ladi.

Uyushiq bo'laklari haqida chet el olimi Naom Chomskiy zamonaviy generativ grammatikani yaratgan olim Chomskiy nazariyasiga ko'ra har bir jumla insoniy ichki grammatik qoidalar asosida hosil bo'ladi. Uyushiq bolaklar esa bu jumla ichidagi sintaktik birliklarni tashkil qiladi. Chomskiy uyushiq bo'laklari esa shu jumla ichidagi sintaktik bilimlarni tashkil qiladi.

Xulosa. Boshlang'ich sinflarda o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilarga uyushiq bo'laklarni o'rgatishda o'quvchilar uchun ananaviy usullar yetarli darajada samarali emas. Differensial yandoshuv, ko'rgazmali vositalar va inter faol metodlardan foydalanish mavzuni onsoniroq o'zlashtirishga yordam beradi. Ushbu usullar o'quvchilarning qiziqishini oshirib, grammatik bilimlarni mustahkamlash va nutqiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada ona tili ta'limi samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Abduraxmonov .G . Hozirgi o'zbek adabiy tili .Sintaksis .-Toshkent Fan 1996yil
2. Rustamov.A.So'z san'ati va taffakur .-Toshkent Fan 1972 yil
3. Raxmatullayev.SH.O'zbek tilining izohli grammatikasi –Toshkent Fan 2008 yil
4. Yoldoshev. Z.Ona tili o'qitish metodikasi.-Toshkent O'qituvchi 2015yil
5. Noam Chomsky Syntactic Structures-The Hague:Mouton 1957 yil Chet el olimi;